

Осадча Г. Г.

кандидат економічних наук, доцент,
Національний університет харчових технологій

Овсюк А. М.

магістр
Національного університету харчових технологій

Osadchaya A. H.

Associate Professor, Candidate of Economic Sciences
National University of Food Technologies

Ovsiuk A. M.

Master
National University of Food Technologies

ТЕОРЕТИЧНІ ОСНОВИ ОБЛІКОВО-АНАЛІТИЧНОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ НАЯВНОСТІ ТА РУХУ ГРОШОВИХ КОШТІВ ПІДПРИЄМСТВА

THE THEORETICAL FOUNDATIONS OF ACCOUNTING AND ANALYTICAL SUPPORT OF THE PRESENCE AND MOVEMENT OF FUNDS OF ENTERPRISES

Анотація. У статті розглянуто актуальні питання з обліку грошових коштів на підприємстві. Наведено теоретичні основи обліково-аналітичного забезпечення наявності грошових коштів. Проведено аналіз останніх досліджень та публікацій і висвітлено думки науковців із питань визначення та класифікації грошових коштів. Наведені аналітичні показники щодо грошових коштів на прикладі ПАТ «Яготинський маслозавод» та проведений їх стислий аналіз. Досліджено та визначено найпоширеніші проблеми системи організації та обліку грошових коштів в умовах господарювання. Запропоновано шляхи покращення ведення обліку грошових коштів на підприємстві.

Ключові слова: грошові кошти, класифікація грошових коштів, функції грошей, рух грошових коштів, коефіцієнт оборотності грошових коштів, облік, аналіз.

Вступ та постановка проблеми. Важлива роль грошових коштів у забезпеченні фінансово-господарської діяльності зумовлює необхідність організації безперервного і своєчасного обліку операцій з їхнього руху, контролю наявності, збереження і цільового використання грошових коштів та грошових документів.

Грошові кошти в господарському процесі виконують функції міри вартості, засобу обміну, утворення скарбів, накопичення капіталу. Вони є абсолютно ліквідним активом, здатним легко і швидко перетворюватися в будь-які види матеріальних цінностей [1, с. 172].

Основою ефективного функціонування сучасного підприємства є безперервний періодичний рух грошових коштів. Як показує практика, перед господарюючими суб'єктами постійно виникають проблеми щодо організації контролю над поновленням та подальшим збереженням динаміки циклів усієї діяльності підприємства.

Грошові кошти є найбільш ліквідними активами та обмеженими ресурсами, й успіх діяльності підприємства багато в чому визначається здатністю їх раціонального розподілу і використання, саме тому організація їх обліку та контролю є досить важливим питанням. Важливе значення достовірної інформації про стан руху грошових коштів на поточних рахунках у банках зумовлюється необхідністю надання користувачам повної та неупередженої інформації про фінансовий стан підприємства і результати його діяльності для прийняття управлінських рішень. Проблеми обліку грошових коштів розглядаються як у теоретичній частині, так і в практичній, оскільки виникає багато різноманітних питань щодо їх обліку. Наприклад, у звіті про рух грошових коштів до фінансових інвестицій не відносять купівлю тих фінансових інвестицій, що визначаються еквівалентами грошових коштів (депозитний сертифікат) [2, с. 37].

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Істотний внесок у дослідження проблем бухгалтерського обліку й аналізу грошових коштів внесли вчені та фахівці у сфері бухгалтерського обліку й аналізу, такі як Ф.Ф. Бутинець, Р.Т. Кийосакі, П.М. Герасим, І.Є. Давидович, П.Я. Хомин, А.Г. Загородній, Г.Л. Вознюк, Г.О. Партин, Г.В. Осовська, О.О. Юркевич, Й.С. Завадська, О.В. Єфімова, В.Б. Івашкевич, В.В. Сопко, В.В. Ковальов, М.І. Кутер, О.Д. Ларіонов, М.П. Любушин, М.В. Мельник, О.О. Миронова тощо.

Метою статті є дослідження економічної сутності грошових коштів, формування системи економічних показників, що характеризують ефективність використання грошових коштів, формування напрямів удосконалення ефективності використання грошових коштів на виробничих підприємствах.

Результати дослідження. Гроші – один із елементів ефективного функціонування будь-якого підприємства. Саме вони проходять крізь всі економічні, бізнесові відносини та розрахунки, відображаються в облікових документах, пов'язані з витратами, доходами, фінансовими результатами і реалізують кінцеву мету економічної діяльності – отримання прибутку.

Гроші – це багатофункціональна економічна форма, за допомогою якої здійснюється облік вартості, обмін, платежі, накопичення вартості. Гроші є одним із найбільш важливих розділів економічної науки. Вони є набагато більшим, ніж простий інструмент, що сприяє розвитку економіки. Грошова система, що добре функціонує, сприяє як повному використанню потужностей, так і повній зайнятості. І навпаки, грошова система, що функціонує погано, може стати головною причиною різних коливань рівня виробництва, зайнятості та цін в економіці.

Р.Т. Кийосакі зазначає: «Гроші – це рахунок гри, а мій фінансовий звіт – картка, на якій я записую результати. Виходячи із цього, я можу дійти висновку, наскільки вміло я веду гру» [3, с. 31].

П.М. Герасим, І.Є. Давидович, П.Я. Хомич вдало зауважили, що крилатий вислів Луки Пачолі («Купець повинен вміти рахувати гроші, бо у того, який цього не вміє, вони розлітаються, як мухи» [4, с. 245]) повною мірою актуальний і сьогодні.

Як слушно зауважив професор Ф.Ф. Бутинець, гроші – металеві та/або паперові знаки, що є мірою вартості під час купівлі-продажу і виконують роль всезагального еквівалента, тобто виражають вартість усіх інших товарів і обмінюються на будь-який з них. Гроші бувають електронні, кредитні, паперові [5, с. 43].

Так, у термінологічному словнику А.Г. Загороднього, Г.Л. Вознюка та Г.О. Партина зазначено, що «у господарській практиці назву грошей мають явища, ззовні відмінні одне від одного: одиниці рахунку, в яких визначаються ціни на товари, національні грошові знаки, іноземна валюта, записи на банківських рахунках, кошти, витрачені на придбання цінних паперів, боргові зобов'язання, що використовуються для платежів, тощо» [6, с. 164].

Відповідно до НП(с)БО 1 «Загальні вимоги до фінансової звітності» грошові кошти – готівка, кошти на рахунках у банках та депозити до запитання [7].

В «Економічному словнику» Г.В. Осовської зазначено: «Грошові кошти (англ. monetary assets) – доходи й надходження, що акумулюються у грошовій формі на рахунках підприємств, організацій, установ, домашніх господарств, у банках і використовуються для забезпечення їхніх власних потреб або розміщення у вигляді ресурсів банків» [8, с. 60].

«Свет словарей» («Юридический словарь») надає таке визначення грошових коштів: «Грошові кошти – акумульовані у грошовій формі на рахунках у банках різного роду доходи і надходження, що знаходяться у постійному господарському обороті в об'єднанні, підприємствах, організаціях і установах (в тому числі бюджетних, кредитних, страхових органів), використовуються ними для власних цілей і трактуються у вигляді ресурсів банків» [9].

«Грошові кошти (Cash) – готівкові грошові кошти і депозити до запитання», – визначено в універсальному бухгалтерському словнику (термінологія Комітету з міжнародних стандартів бухгалтерського обліку) [10].

Поняття грошових коштів часто використовується в обліку як доходи і надходження, проте, на нашу думку, потрібно розглядати таке поняття, як «грошові кошти», не лише як доходи і надходження, але й як витрати і фінансові результати, оскільки у здійсненні розрахунків одні й ті ж грошові кошти для дебіторів (продавців) трактуються як доходи, а для кредиторів (покупців) – як витрати. У підсумку ці грошові кошти забезпечують визначений фінансовий результат (прибуток чи збиток).

Виходячи з проведених досліджень щодо економічної сутності грошових коштів, можна сказати, що грошові кошти – це такі визначені сегменти для проведення безготівкових і готівкових розрахунків між державними органами та бюджетними установами й підприємствами; доходи і надходження з однієї сторони (дебіторів чи кредиторів) та витрати – з іншої (дебіторів чи кредиторів), які забезпечують оптимальне й ефективне функціонування грошово-кредитної системи (обмін та рух грошей і документальне підтвердження).

Погоджуємось із професором В.В. Сопком, що класифікація грошових коштів є вихідним елементом для

організації їх обліку, оскільки дає змогу їх структурувати відповідно до інформаційних потреб користувачів бухгалтерської інформації. Проте більшість науковців звертають увагу на класифікацію лише грошових потоків, а не грошових коштів. Водночас грошові потоки є похідними від грошових коштів, характеризують рух останніх у процесі здійснення господарської діяльності підприємства [11, с. 298].

Проф. В.В. Сопко наводить таку класифікацію грошових коштів:

1. За видами валют – національна валюта, іноземна валюта.

2. За місцем зберігання – аванси видані, підзвітні кошти, еквіваленти грошових коштів, рахунок у банку, каса.

3. За призначенням – необоротні, оборотні.

4. За джерелами надходження – власні, запозичені, залучені.

На нашу думку, не можна включати до класифікації грошових коштів за місцем зберігання видані аванси, підзвітні кошти, еквіваленти грошових коштів. Видані аванси та підзвітні кошти є дебіторською заборгованістю. Еквіваленти грошових коштів – це незалежна від грошових коштів окрема економічна категорія – частина фінансових інвестицій, яка використовується не для розрахунків, а для підтримання платоспроможності підприємства, погашення його короткострокових зобов'язань, і в разі потреби може бути вільно конвертована у відомі суми грошових коштів із незначним ризиком зміни вартості.

Крім того, поділ грошових коштів залежно від джерел надходження на власні, запозичені та залучені не несуть ніякої користі для користувачів бухгалтерської інформації, тому що в результаті господарської діяльності підприємства грошові кошти постійно перебувають у процесі кругообігу, їхня питома вага у підсумку балансу більшості підприємств є незначною, а їх залишок у короткостроковому періоді може сильно змінюватися.

В економічній літературі деякі автори поділяють грошові кошти на власні, запозичені та залучені, що доцільно в управлінні грошовими потоками виробничого підприємства. Доцільна така класифікація грошових коштів, яка б повною мірою відповідала реальним потребам певних груп користувачів бухгалтерської інформації.

За формою існування варто розрізняти готівкові та безготівкові грошові кошти.

За видом валюти – грошові кошти у національній валюті та грошові кошти в іноземних валютах.

За місцем зберігання – грошові кошти в касі; грошові кошти на рахунках у банках; електронні гроші (залишки на депозитних платіжних картках та кошти на рахунках платіжних систем в Інтернеті). Ця класифікаційна ознака має дуже важливе значення для проведення інвентаризації грошових коштів. У П(с)БО 13 «Фінансові інструменти» одним із компонентів фінансових активів є грошові кошти, не обмежені для використання. Як відомо, напрями використання грошових коштів можуть обмежуватися, якщо вони надходять на підприємство як цільове фінансування та цільові надходження (субсидії, надходження з бюджету та цільових фондів, гуманітарна допомога, внески фізичних і юридичних осіб), і тому можуть бути використані лише за призначенням [12].

Цікавою є думка щодо класифікації грошових коштів за обмеженістю у напрямках використання: необмежені у використанні – грошові кошти, якими підприємство може розпоряджатися без жодних обмежень для ведення господарської діяльності; обмежені у використанні – грошові кошти, які підприємство може використовувати суворо

за певним цільовим призначенням. При цьому грошові кошти з обмеженням у напрямках використання варто відображати у статті 1190 Балансу «Інші оборотні активи», тому що вони не можуть у будь-яку мить бути використані для розрахунків, а мають бути використані на визначені завдання.

Порядок відображення грошових розрахунків у бухгалтерському обліку суб'єктів господарювання регламентується Інструкцією «Про застосування Плану рахунків бухгалтерського обліку активів, капіталу, зобов'язань і господарських операцій підприємств і організацій», затвердженою наказом МФУ № 291 від 30.11.1999 р. Згідно з цією інструкцією зі змінами та доповненнями Наказом Міністерства фінансів № 48 від 08.02.2014 р. рахунок «Каса» змінив назву на рахунок «Готівка» з відповідними до нього субрахунками [13].

Для відображення грошових коштів на підприємствах у робочому плані рахунків використовуються такі рахунки 3-го класу, як 30 «Готівка»; 31 «Рахунки в банках»; 33 «Інші кошти»; 34 «Короткострокові векселі одержані»; 35 «Поточні фінансові інвестиції».

Інформація про грошові кошти відображається у таких формах фінансової звітності, як Форма № 1 «Баланс», стаття «Гроші та їх еквіваленти», код рядка – 1165; Форма № 3 «Звіт про рух грошових коштів», стаття «Залишок коштів на початок року», код рядка – 3405; стаття «Залишок коштів на кінець року», код рядка – 3415; стаття «Вплив зміни валютних курсів на залишок коштів», код рядка – 3410; Форма № 5 «Примітки до річної фінансової звітності», розділ VI «Грошові кошти».

Для того, щоб раціонально використовувати грошові кошти на підприємствах, необхідно проводити розрахунки основних аналітичних показників. До основних показників належать:

- коефіцієнт оборотності грошових коштів ($K_{обор.ГК}$);
- тривалість обороту грошових коштів ($Tr_{об.ГК}$).

Далі на прикладі розглянемо розрахунки аналітичних показників, щоб побачити їх вплив на ефективне функціонування суб'єкта підприємництва. Використовуватимемо дані Публічного акціонерного товариства «Яготинський маслозавод» за 2015 рік.

Коефіцієнт оборотності грошових коштів ($K_{обор.ГК}$) – це кількість оборотів, що їх роблять грошові кошти за період, який аналізується. Цей коефіцієнт характеризує розмір обсягу виручки від реалізації в розрахунку на 1 грн. грошових коштів. Його визначають за формулою 1:

$$\text{Коефіцієнт обор. грошових коштів } (K_{обор.ГК}) = \frac{\text{Чистий дохід від реаліз. прод.}}{\text{Середньорічна вартість ГК}} \quad (1)$$

де $K_{обор.ГК}$ – коефіцієнт оборотності грошових коштів; $ЧД_{пр}$ – чистий дохід (виручка) від реалізації продукції (Ф. № 2, ряд 2000); $ГК_{сер.}$ – середній залишок грошових коштів за період, що аналізується.

Формула для розрахунку середнього залишку грошових коштів:

$$ГК_{сер.} = Ф. №1, \text{ ряд } 1165 \text{ (гр. 3+гр. 4)} \times 0,5, \quad (2)$$

$$ГК_{сер.} = (20372+17455) \times 0,5 = 18913,50 \text{ тис. грн.}$$

На ПАТ «Яготинський маслозавод» коефіцієнт оборотності грошових коштів у 2015 році становить:

$$K_{обор.ГК} = \frac{165949}{18913,5} = 87,75 \text{ об.}$$

Отже, на ПАТ «Яготинський маслозавод» грошові кошти в 2015 році зробили 87 оборотів, що свідчить про ефективність використання грошових коштів підприємства.

Тривалість обороту грошових коштів ($Tr_{об.ГК}$) визначають за формулою:

$$Tr_{об.ГК} = \frac{360}{K_{обор.ГК}}, \quad (3)$$

де $Tr_{об.ГК}$ – тривалість одного обороту грошових коштів у днях; 360 – кількість днів періоду, що аналізується; $K_{обор.ГК}$ – коефіцієнт оборотності грошових коштів.

Тривалість одного обороту грошових коштів в днях на ПАТ «Яготинський маслозавод» у 2015 році становить:

$$Tr_{об.ГК} = \frac{360}{87,75} = 4,1 \text{ дні.}$$

Отже, з розрахунків можна дійти висновку, що на ПАТ «Яготинський маслозавод» тривалість одного обороту грошових коштів у 2015 році становила 4 дні, що свідчить про ефективне використання грошових коштів підприємства. Коефіцієнт оборотності грошових коштів становить 87 оборотів, що свідчить про значну швидкість обертання грошей за період. Це означає, що на ПАТ «Яготинський маслозавод» досить успішно залучаються грошові кошти, які перебувають у постійному русі, і це напряму збільшує прибуток підприємства. Основними чинниками, що впливають на оборотність грошових коштів, є скорочення тривалості загального технологічного циклу, поліпшення умов збуту і постачання, вдосконалення організації виробництва і технології, чітка організація розрахункових платіжних відносин.

Оскільки облік є окремою функцією управління, можна стверджувати, що питання правильного та своєчасного обліку грошових коштів на підприємстві є одним із основних.

Особливе значення для стабільної діяльності підприємства має швидкість руху грошових коштів. Однією з основних умов фінансового добробуту підприємства є приплив коштів, що забезпечує покриття його поточних зобов'язань. Отже, відсутність такого мінімально необхідного запасу грошових коштів свідчить про наявність фінансових труднощів у підприємства. Водночас надмірна величина грошових коштів говорить про те, що реально підприємство зазнає збитків, пов'язаних з інфляцією і знеціненням грошей. У зв'язку з цим виникає необхідність оцінити раціональність управління грошовими коштами на підприємстві.

Незважаючи на останні вдосконалення системи організації та обліку грошових коштів в Україні, існує проблема неузгодженості національних положень, що регламентують цю сферу бухгалтерського обліку, із міжнародними стандартами, основними з яких є відмінність у трактуванні поняття «грошові кошти» у національних та міжнародних положеннях бухгалтерського обліку; за тотожності у тлумаченні відмінності самих категорій «рух грошових коштів» у національних положеннях та «грошові потоки» – у міжнародних; розбіжності в ідентифікації потоків грошових коштів за видами діяльності (наприклад, віднесення грошових потоків, що виникають від податків на прибуток, до певного виду діяльності; розбіжності у відображенні сплачених та отриманих дивідендів та відсотків тощо); неузгодженість норм і правил щодо складання фінансової звітності з руху грошових коштів тощо.

Перспективи подальших досліджень у цьому напрямі полягають у пошуку нових методів, механізмів та форм удосконалення наявної системи організації бухгалтерського обліку грошових потоків в Україні. Адаптація національних положень до міжнародних стандартів та впровадження нових методів дасть змогу значно покращити організацію та ведення бухгалтерського обліку грошових коштів, знизить ризики помилок і дасть змогу підвищити ефективність роботи підприємств.

Висновки. Діяльність виробничого підприємства прямо залежить від правильної організації обліку грошових коштів, оскільки основу розрахунків становлять операції, пов'язані з рухом грошових коштів. Проблеми обліку грошових коштів та їх вирішення є актуальними і важливими для всіх підприємств, адже від достовірності та оперативності обліку залежить уся фінансова діяльність підприємства. Побудова належної системи бухгалтер-

ського обліку грошових коштів передбачає правильність здійснення та відображення всіх етапів їхнього руху, починаючи з нормативно-правових вимог, заповнення первинних документів, узагальнення та систематизації інформації в регістрах і завершуючи складанням звітності.

Реалізація стратегії науково-обґрунтованого управління грошовими коштами є відправною точкою успішності функціонування виробничого підприємства.

Список використаних джерел:

1. Бутинець Ф.Ф. Бухгалтерський облік : в 2-х частинах / Ф.Ф. Бутинець – Ч.1. – [2-е вид., доп. і перероб.]. – Житомир : Рута, 2009. – 512 с.
2. Сук Л. Організація обліку операцій на рахунках у банках / Л. Сук, П. Сук // Бухгалтерія в сільському господарстві. – 2009. – № 8. – С. 36–44.
3. Кийосаки Р.Т. Поднимите свой финансовый IQ [Текст] / Р.Т. Кийосаки; пер. с англ. С.Э. Борич. – Минск: Попурри, 2009. – 256 с.
4. Герасим П.М. Управлінський облік на підприємстві» (методика ведення) [Текст] : монографія / П.М. Герасим, І.Є. Давидович, П.Я. Хомин. – Тернопіль: Економічна думка, 2001. – 270 с.
5. Бухгалтерський словник [Текст] / За ред. проф. Ф.Ф. Бутинця. – Житомир : Рута, 2001. – 224 с.
6. Загородній А.Г. Облік і аудит: [термінологічний словник] / А. Г. Загородній, Г.Л. Вознюк, Г.О. Партин. – Львів : «Центр Європи», 2011, с. 164.
7. Законопроект «Про затвердження Національного положення (стандарту) бухгалтерського обліку 1 «Загальні вимоги до фінансової звітності» [Електронний ресурс] / сайт Верховної Ради України. – Режим доступу : <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/z0336-13>.
8. Осовська Г.В. економічний словник [Текст] / Г.В. Осовська, О.О. Юркевич, Й.С. Завадська. – К. : Кондор, 2007. – 358 с.
9. Денежные средства [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://mirslovarei.com/content_yur/DENEZHNYE-SREDSTVA-1582.html
10. Универсальный бухгалтерский словарь [Текст] : терминология, используемая Комитетом по Международным Стандартам Бухгалтерского учета (от А до К). [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.snezana.ru>
11. Сопко В.В. Організація бухгалтерського обліку, економічного контролю та аналізу: Підручник / В. Сопко, В. Завгородній. – К. : КНЕУ, 2004. – 411 с.
12. Законопроект «Про затвердження Положення (стандарту)
13. бухгалтерського обліку 13 «Фінансові інструменти» [Електронний ресурс] / сайт Верховної Ради України. – Режим доступу : <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/z1050-01>
14. Законопроект «Про затвердження змін до деяких нормативно-правових актів Міністерства фінансів України» [Електронний ресурс] / Сайт Верховної Ради України. – Режим доступу : <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/z0341-14>

Аннотация. В статье рассмотрены актуальные вопросы по учету денежных средств на предприятии. Приведены теоретические основы учетно-аналитического обеспечения наличия денежных средств. Проведен анализ последних исследований и публикаций и освещены мысли ученых по вопросам определения и классификации денежных средств. Приведены аналитические показатели денежных средств на примере ОАО «Яготинский маслозавод» и сделан их краткий анализ. Исследованы и определены наиболее распространенные проблемы системы организации и учета денежных средств в условиях хозяйствования. Предложены пути улучшения ведения учета денежных средств на предприятии.

Ключевые слова: денежные средства, классификация денежных средств, функции денег, движение денежных средств, коэффициент оборачиваемости денежных средств, учет, анализ.

Summary. This article reviews current issues in accounting of funds in the company. Theoretical basics of accounting and analytical ensure the availability of funds. Analysis of recent research and publications, and highlights the views of scientists on the definition and classification of funds. The analytical figures for funds by the example of JSC “Yagotynsky butter” and spent their brief analysis. Investigated and identified common problems and accounting system of money in economic conditions. Ways of improving accounting of funds in the company.

Key words: cash, classification of funds, functions of money, cash flow, cash turnover ratio, accounting, analysis.